

გურამ ყოვანიშვილი

დიდი მეცნიერი და საბჭოური ტოტალიტარიზმი

(ივანე ჯავახიშვილის ცხოვრების მაგალითზე)

ივანე ჯავახიშვილის პიროვნების, ცხოვრების გზისა და შემოქმედების თაობაზე ბევრი რამ დაწერილა, მაგრამ დიდი პიროვნების წინაშე მაინც ვალში ვრჩებით. მით უფრო, რომ საჭიროა აღნიშნული თემატიკის გაშუქება ახლებური მეცნიერული, საისტორიო აზროვნებით. ამიტომ მისასაღმებელია, რომ გასულ წელს ისტორიკოსებმა ვახტანგ გურულმა და მერაბ ვაჩნაძემ გამოსცეს დიდი მოცულობის კრებული „ივანე ჯავახიშვილი ტირანიის სამსჯავროს წინაშე“ (გამომცემლობა „არტანუჯი“) შესავალი წერილითა და კომენტარებითურთ.

უპირველესად, აღსანიშნავია კრებულის ნაწილი, რომელიც ეხება კონდრატიევიჩინას საქართველოში. აქ მოთავსებულია დოკუმენტები და მასალები „დისკუსიისა“, 1930 წლის 13-17 დეკემბერს რომ გაიმართა საქართველოს სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში (ეს იყო დაშლილი უნივერსიტეტის ერთ-ერთი განაყოფი). კარგია, რომ მოტანილ მასალას ამიერიდან მკითხველთა უფრო ფართო წრე გაეცნობა და მისი მეშვეობით შექმნება სათანადო წარმოდგენა საბჭოური ტოტალიტარიზმის ავბედით ხასიათზე, ძველ, ნამდვილ, პატრიოტულ ინტელიგენციას რომ დაატყდა თავს. ამ „დისკუსიის“ დროს მთავარ სამიზნედ, რასაკვირველია, ივანე ჯავახიშვილი რჩებოდა, რაც სულაც არ არის გასაკვირი: ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა, განსაკუთრებით, მისმა რადიკალურმა ფრთამ — ბოლშევიკებმა, ხომ თავის დროზე იმსხვერპლეს უდიდესი ქართველი ილია, მამ, რატომ მოერიდებოდა გამარჯვებული, მყარად დამკვიდრებული რეჟიმი შესაბამისი პერი-

ოდის დიდ ქართველს?

მაგრამ კონდრატიევიჩინის დაგმობა-ჩაქოლვის დაწყებას საქართველოში უფრო ადრე ჰქონდა ადგილი. იგი, თითქოსდა „დისკუსის“ სახით, მოენყო 1930 წლის 30 ნოემბერს საფინანსო-კოოპერატიულ ინსტიტუტში. მთავარი მომხსენებელი იყო დანესებულების დირექტორი ალექსანდრე ერქომაიშვილი. გამოსვლები მოხსენების ირგვლივ გრძელდებოდა მომდევნო დღეების განმავლობაში, ყოველივე ეს კი აისახა გაზეთ „ახალგაზრდა კომუნისტის“ ნომრებში. კრებულის შემდგენლებს არ გამოჰპარვიათ ეს გამოსვლები, მაგრამ ისინი მოუთავსებიათ კრებულის დანართში. ჩვენი შეხედულებით კი მათი მოთავსება უპრიანი იქნებოდა ძირითად ტექსტში და თანაც თავში.

მაგრამ ივანე ჯავახიშვილს ოდენ აღნიშნული „დისკუსიები“ არ აკმარეს და მის იდეურ-პოლიტიკურ ჩანახლვას შემდგომშიც არაერთგზის ჰქონდა ადგილი. განსაკუთრებული მძინვარებით გამოირჩეოდა აღდგენილ უნივერსიტეტში რექტორ კარლო ორაგველიძის მოხსენება და მის გარშემო გამართული „კამათი“ (1936 წლის 23, 26, 28, 31 მარტს და 2 აპრილს). რაც იმ დღეებში ხდებოდა, მას კარგად ესადაგება სიტყვები: „უმეცრების (აგრესიული) ზეიმი“, „უგუნურების ბაკქანალია“. კითხულობ მსგავს გამოსვლებს და გიკვირს: როგორ გახდა შესაძლებელი მსგავსი რამ მეოცე საუკუნის ოცდაათიან წლებში? ამ მასალის გამოქვეყნებითაც მკითხველები ბევრ ჭკუისასწავლს შეიტყობენ.

საერთოდ, კრებულში მოთავსებული ვეებერთელა დანართი ნაკლებად ეხება კრებულის ძირი-

თად თ
თემას
მიმარ
ართუ
მიერ),
ცნობი
ქვეყნ
მსგავ
არაფ
კრ
„მთავ
იდე მ
გრამ
ეს ნა
გაკრ
ნიჭიდ
რო შ
უახლ
აღნი
საკი
არამ
ამ სი
ლავ
სამა
ლავ
ლი
ლავ
(193
ალი
ნამდ
ორგ
ლის
მომ
არი
ლავ
გომ
ლი
საბ
მზა
სტა
ლავ
ჯგ
ლენ
ტო
(გვ
ცა
ნიდ
ყვე
ლი
ცე
დი
ჩა
ვე
და

თად თემას. მაგალითად, რა კავშირი აქვს ძირითად თემასთან ივანე ჯავახიშვილის 34 კერძო წერილს, მიმართულს პროფ. ვარლამ დონჭუასადმი თანდართული — კომენტარებითურთ (უკანასკნელის მიერ), ანდა ნაწყვეტის მოტანას ლავრენტი ბერიას ცნობილი პლაგიატიდან; მასზე „პრავდაში“ გამოქვეყნებულ გამოხმაურებას? და ა.შ. ვფიქრობთ, მსგავსი მასალის გამოუქვეყნებლობით კრებული არაფერს ნააგებდა.

კრებულიდან ისე ჩანს, თითქოს მოქმედების „მთავარი გმირი“ რექტორი კარლო ორაგველიძე მთლად დამოუკიდებლად მოქმედებდა, მაგრამ საბჭოური ტოტალიტარიზმის პირობებში ეს ნაკლებსავარაუდოა. მომხსენებელმა მკაცრად გააკრიტიკა ფილიპე მახარაძისეული ეროვნული ნიჰილიზმი (იხ. გვ. 124-126), კერძოდ, მისი უაზრო შეხედულებანი რუსთაველზე (გვ. 124). როცა უახლეს პერიოდზე ჩერდებოდა, მომხსენებელი აღნიშნავდა: „ის ისტორიკოსები, რომლებიც ამ საკითხებზე წერდნენ, იძლეოდნენ არა ნამდვილს, არამედ ფალსიფიცირებულ ისტორიას“ (გვ. 126). ამ სიტყვებში კი, უპირველესად, რა თქმა უნდა, კვლავ და კვლავ ფილიპე მახარაძე იგულისხმებოდა. სამაგიეროდ, კარლო ორაგველიძეს ცაში აპყავდა ლავრენტი ბერიას იმხანად დიდად გახმაურებული პლაგიატი. იგი დიდი რიხით დასძენდა: „ამ ლავრენტი ბერიამ თავის ისტორიულ მოხსენებაში (1935 წელს, გ.ყ.) მოგვცა ჩვენ ბრწყინვალე მაგალითი იმისა, თუ როგორ უნდა იქნას დაყენებული ნამდვილ მეცნიერულ ნიადაგზე ჩვენი პარტიული ორგანიზაციებისა და ხალხის ისტორიის შესწავლის საქმე... საქართველოს ისტორიის ფრონტზე მომუშავე მეცნიერული(!) მუშაკები ვალდებული არიან გააკეთონ სათანადო დასკვნები ამხანაგ ლავრენტი ბერიას მოხსენებიდან თავისი შემდგომი მუშაობისათვის. პარტიული და არაპარტიული ბოლშევიკი ისტორიკოსები და ჩვენი საამაყო საბჭოთა ახალგაზრდობის რიგებისგან გამოსული მზარდი ახალი კადრები, ჩვენი პარტიის და დიდი სტალინის მითითებების საფუძველზე, ამხანაგ ლავრენტი ბერიას ხელმძღვანელობით, გამარჯვების მტკიცე რწმენით გამსჭვალულნი, შეუწელებელი ბრძოლით შესძლებენ საქართველოს ისტორიის მეცნიერების მწვერვალების დაუფლებას“ (გვ. 172).

სწორად გვესახება მკვლევარ დურმიშხან ცინცაძის მიხედვით: „ლ. ბერიას ავტორობით მოვლენილი ნაშრომი არა მარტო დ. მახარაძეს, არამედ ყველა ქართველ ისტორიკოსს ავალებდა წარსულის გადაფასებას. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტთან დაშვებული იქნა კიდევ დირექტივა ისტორიის ფრონტზე დისკუსიების ჩატარების შესახებ“; „ლ. ბერიამ თბილისის უნივერსიტეტის მაშინდელ რექტორს კ. ორაგველიძეს დაავალა მოეწყო ლაშქრობა ქართული ისტორიო-

გრაფიის და მისი მესვეურის ივანე ჯავახიშვილის დასარბევად“ (იხ. „სახალხო განათლება“, 1989, №27). დიდად სამწუხაროდ, ვახტანგ გურულსა და მერაბ ვაჩნაძეს მხედველობიდან გამორჩათ აღნიშნული გარემოება.

ასევე დიდად სამწუხაროდ, კრებულის მიმართ მრავალი შენიშვნის გამოთქმა შეიძლება. დავიცვებით შემდეგით.

„დისკუსიაში“ მონაწილეობა მიიღეს აგრეთვე სიმონ ჯანაშიამ და ნიკო ბერძენიშვილმა — ერთ დროს ივანე ჯავახიშვილის საყვარელმა მონაფეხბმა. საკითხავია თუ როგორ გაართვეს მათ თავი უმძიმეს სიტუაციას. თუ ვთქვათ პროფესორებს: ნოდარ ლომოურს, ედიშერ ხოშტარია-ბროსესა და სხვებს დაუფერებთ, — ბრწყინვალედ: მათ თითქოს დაიცვეს მასწავლებელი და თანაც ისე, რომ მოწინააღმდეგეებმა ამის თაობაზე ვერაფერი ვერ გაიგეს. საუბედუროდ, უკანასკნელნი სულაც არ იყვნენ ქართული ზღაპრების პერსონაჟი დევების მსგავსი ბრიყვი არსებანი და მათი გაცუცურაკება იოლი საქმე როდი იყო.

როგორ განმარტავენ კრებულის შემდგენლები აღნიშნულ მომენტს? ისინიც უყოყმანოდ იმეორებენ წინა თაობების ქართველ ისტორიკოსთა კონფორმისტულ მოსაზრებებს სიმონ ჯანაშიასა და ნიკო ბერძენიშვილის ამ გამოსვლათა შესახებ. მათეული აზროვნების ლოგიკა ცხადზე უცხადესია: წინაპართა კონფორმისტული ქცევის გამართლებით სურთ ახსნან, გაამართლონ თავიანთი, მსგავსი პერმანენტული ქცევები. კერძოდ, ასევე იქცევიან კრებულის შემდგენლებიც. ისინი წერენ: „კიდევ უფრო მცირერიცხოვანმა ჯგუფმა მოქალაქეობრივ და მეცნიერულ სინდისს ვერ უღალაქეობრივ და მეცნიერულ სინდისს ვერ უღალატა და ხელისუფლების თვალის ახვევის მიზნით ივანე ჯავახიშვილის შეხედულებებისა და მეცნიერული მემკვიდრეობის ზერელე (უკბილო) კრიტიკის ფონზე პრაქტიკულად დაიცვა ქართული ისტორიოგრაფიის პატრიარქი. ეს ამ ადამიანებს მეცნიერული კარიერის დაღუპვისა და, შეიძლება, სიცოცხლის ფასადაც კი დასჯდომოდათ“ (გვ. 16); „საბედნიეროდ,... იყვნენ ადამიანები, რომელთა მოქალაქეობრივი და მეცნიერული სინდისი, ადამიანური ღირსებები სამსახურებრივ კარიერასა და სიცოცხლეზე მეტადაც კი დააყენეს, პირნათელნი დარჩნენ ღმერთის, უნივერსიტეტის, ივანე ჯავახიშვილისა და შთამომავლობის წინაშე“ (გვ. 26). რასაკვირველია, აქ იგულისხმებიან სიმონ ჯანაშია და ნიკო ბერძენიშვილი (ღირს შესხენებად, რომ პირველი 1936 წელს და შემდგომაც ლ. ბერიას ფავორიტი გახლდათ, ხოლო მეორე კი ამ დროს და შემდგომაც აქებ-ადიდებდა ფილიპე მახარაძეს). ჯერ კიდევ წინა „დისკუსიის“ დროს (1930 წლის 15 დეკემბერს) სიმონ ჯანაშია აღიარებდა: „მე უნდა განვაცხადო, რომ ივანე ჯავახიშვილის უდიდესი პატივისცემა მაქვს, მან დიდი შთაბეჭ-

დილება(?) დასტოვა ქართული ისტორიულ მატერი-
ალიზმში (ცხადია, უნდა იყოს „მეცნიერება“, გ.ყ.).
მე პატივს ვცემ მას, როგორც კარგ, ნიჭიერ მეც-
ნიერს, მაგრამ მე არავითარი საერთო არა მაქვს
ამ ჯგუფთან (ივანე ჯავახიშვილის მომხრეთა,
გ.ყ.) და მათი ინტერესები ჩვენ არ გვაქვს. ჩვენი
საზოგადოებრივი ურთიერთობა განსაზღვრული
არის იმ ფაქტით, რომ ჩვენ გვიხდება მუშაობა ერთ
და იმავე ინსტიტუტში საქართველოს კათედრის“
(გვ. 69-70). ნიკო ბერძენიშვილმა კი ასე განაცხა-
და: „რაც შეეხება ჩემს დამოკიდებულებას პროფ.
ივანე ჯავახიშვილთან, ასეთი არის. მე მას უღრმეს
პატივს ვცემ, როგორც ჩვენს ხელმძღვანელს, გან-
საკუთრებით ისტორიის დარგში, მაგრამ ყველა
ეს მე სრულიად არ მიზლის ხელს არ გავიზიარო
მისი იდეოლოგიური კონცეპცია“ (გვ. 79). მეტიც,
იგიც პირდაპირ აღიარებდა: „ამხანაგებო, რა თქმა
უნდა, მე თვითონ კარგად არ ვიცი, თუ რომელ
დაჯგუფებაში ვარ, მაგრამ მართალი უნდა მოგახ-
სენოთ, რომ არ ვიცი, რომელ დაჯგუფებაში მო-
მთავსა პატივცემულმა მომხსენებელმა პროფ.
ივ. ვაშაყმაძემ (ვაშაყმაძე: ჯავახიშვილის). თუ
ჯავახიშვილის ჯგუფში ვარ, უნდა განვაცხადო,
რომ ჩემი აზრი არის სამწუხარო. მე არ უნდა მოგე-
თავსებინეთ ჯავახიშვილის ჯგუფში“ (გვ. 78-79).

არანაკლებ გაემიჯნენ სიმონ ჯანაშია და ნიკო
ბერძენიშვილი ივანე ჯავახიშვილს 1936 წლის
მარტ-აპრილის „დისკუსიის“ დროს. ამ მიმარ-
თულებით უფრო შორს წავიდა ნიკო ბერძენიშ-
ვილი. აი მისი აზრები: „გადაჭრით შეიძლება
ითქვას: იმ დროინდელი (X-XII სს. გ.ყ.) ქართული
ისტორიოგრაფია ისე როდი ჩამორჩებოდა თა-
ვის დროს, როგორც აწინდელი ჩამორჩება ჩვენს
პრაქტიკას“ (გვ. 188); მავანნი, მათ შორის კრე-
ბულის შემდგენელნი, დიდი სიამოვნებით გახაზა-
ვენ ხოლმე ნიკო ბერძენიშვილისეულ სიტყვებს:
„გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ პროფ.
ივანე ჯავახიშვილმა ძლიერად წასწია წინ ქარ-
თული ისტორიოგრაფიის საქმე“ (გვ. 190), მაგრამ
ცნობილი ისტორიკოსი ხომ იქვე აღიარებდა:
„მაგრამ ისიც ხომ უდავოა, რომ მან ქართული
ისტორიოგრაფია სამარცხვინო ჩამორჩენილობი-
დან ვერ გამოიყვანა. ეს რომ ასე არ ყოფილიყო,
ჩვენი დღევანდელი სხდომა სულ სხვა ხასიათისა
იქნებოდა“. კარგი იქნებოდა, რომ მავანთ ეს ორი
აზრი, ცალცალკე კი არა, არამედ ერთობლიობაში
გაეცნობიერებინათ! (შეადარეთ, ივანე ვაშაყმაძე,
1930 წელი: „ისტორიული აზროვნება საქართვე-
ლოში 1921 წლამდე ძალზე ჩამორჩენილი იყო
და ნაწილობრივ ივ. ჯავახიშვილის მეოხებით ეხ-
ლაც ჩამორჩენილია“).

მოდით კვლავ მივყვეთ ნიკო ბერძენიშვილის მს-
გავსაზრებს: „კვლევების ანალიტიკურ-ინდუქციური
მეთოდით და იდეალისტური მსოფლმხედველო-
ბით მოწინავე ისტორიოგრაფიის შექმნა ამ მარქ-

სიზმის ეპოქაში, რა თქმა უნდა, მას არ შეეძლო“
(იქვე); „პატივცემულ მძიმსენებელს, ამხ. ორ-
ავგელიძეს ასეთივე წარმატებით, როგორც ეს მან
წარმოგვიდგინა და საფუძვლიანობით ადვილად
შეეძლო კიდევ უფრო გაემრავლებინა პროფ. ივ.
ჯავახიშვილის ნაშრომებიდან ანტიმარქსისტულ
დებულებათა მაგალითები“ (იქვე); „ოქტომბრის
რევოლუციიდან, ე.ი. საქართველოს მშრომელთა
ეროვნული და სოციალური ჩაგვრისაგან განთა-
ვისუფლების დღიდან ქართული ისტორიოგრაფია
სრულიად მოუმზადებელი აღმოჩნდა“ (გვ. 191).

რას ნიშნავს ყოველივე ზემოხსენებული?
ჩვენი აზრით, იმას, რომ სიმონ ჯანაშია და ნიკო
ბერძენიშვილი გაემიჯნენ ერთ დროს ძვირფას
მასწავლებელს, მოძღვარს და ფაქტობრივად ხე-
ლისუფლებას ამოუდგნენ მხარში. სხვათა შორის,
პროფ. ლევან სანიკიძე წერდა: „მე არც იმას ვურჩევ
მავანს და მავანს, დღეს ვინმეს „გასაშავებლად“
1936 წლის შავი სტენოგრამები ამოქექონ, თორემ
ვაითუ ბადეს უფრო დიდი „ლღავებიც“ ამო-
ჰყვენენ, ვიდრე ვინმე წერილობანი ფუნქციონერი“
და აგრძელებდა: „ახლა მხოლოდ იმის თქმა ვიკ-
მაროთ, რომ მაშინ ივანე ჯავახიშვილი სრულიად
მარტო იყო და ყველა დანარჩენი „დიდიც“ და
„მცირეც“ და „მონაფეც“ ჩემ მარტოხელა ბუმბერ-
აზს ებრძოდა“ (იხ. ავტორის სტატია „Sine-iza“,
„სახალხო განათლება“, I XI, 1990).

დიდი მისნობა როდია საჭირო იმის გასაგებად,
რომ ამ შემთხვევაში სიმონ ჯანაშია და ნიკო ბერ-
ძენიშვილი იყვნენ ნავულისხმევი და ამაში პროფ.
ლევან სანიკიძე უთუოდ სწორი გახლდათ. ასე
რომ, სიმონ ჯანაშიასა და ნიკო ბერძენიშვილისგან
განსხვავებით იმ შავბნელ დროს მართალი, ზნეო-
ბრივი პოზიცია დაიკავა აკაკი შანიძემ, რომელმაც
სიამაყის გრძნობით წარმოსთქვა: „მე არ ვეკუთ-
ვნი იმ პირებს, რომლებსაც სურთ ჯავახიშვილის
ჩანახლავით გაიკეთონ თავიანთი კარიერა. რაც
შეეხება სტუდენტობას, რომ მე ასე მახასიათებენ,
ალბათ, სხვა რამე იქნება და ჯავახიშვილის წი-
ნააღმდეგ გალაშქრებით იკეთებენ კარიერას. მე
ეს კაცი არა ვარ“ (გვ. 112).

ან რა ერთიან ჯავახიშვილის სკოლაზე შეიძლე-
ბა ლაპარაკი ჯერ კიდევ 1930-იანი წლების დასაწყ-
ისიდან მოკიდებული, როდესაც სიმონ ჯანაშია და
ნიკო ბერძენიშვილი თავჯამოდებით დაადგნენ ე.წ.
მარქსისტულ-ლენინურ მსოფლმხედველობასა და
მეთოდოლოგიას, რითაც აგრეთვე, ცხადია, მკვე-
თრად გაემიჯნენ დიდ ივანე ჯავახიშვილს?

იქნებ დავფიქრდეთ: ვმსჯელობთ ერთი და
იგივე საისტორიო წყაროს ბაზაზე, თითქოს ერთ-
ნაირი ფაქტებით, მაგრამ ვაკეთებთ სხვადასხ-
ვაგვარ დასკვნებს. იქნებ ამაშია საისტორიო მეც-
ნიერებისა და ისტორიკოსის ხელობის საიდუმ-
ლოება და ხიბლი?!

გასაოცარია რომ ვახტანგ გურულსა და მერაბ

ვაჩნაძეს კრებულში არ შეუტანიათ ივანე ჯავახიშვილის ორი წერილი (და წერილი 1936 წლის 12 აპრილს და 1937 წლის 23 იანვარს), მიმართული პროფ. ვარლამ დონდუასადმი, რომლებიც დაიბეჭდა ჟურნალ „მნათობის“ 1987 წლის მერვე ნომერში. პირველ მათგანში ვკითხულობთ: „უკანასკნელ დროს კვლავ განახლდა ჩემს წინააღმდეგ ბრძოლა ტ.ს. უნივერსიტეტში. რექტორმა კ. ორაგველიძემ 3-საათიანი მოხსენება წაიკითხა უ-ტში, რომელშიც ყველა ჩემი ნაშრომის უფარგისობის დამტკიცებას ლამობდა იმის გამო, რომ მარქსისტული არ არის, რაც არავისთვის ახალ აღმოჩენას არ წარმოადგენდა. ამას მოჰყვა „კამათი“ ოთხი დღის განმავლობაში, რომლის დროსაც ბევრი შხამი პრორექტორმა გრ. ჯანელიძემაც წამოაწია... და ზოგმა ჩემ ყოფილ მონაფეთაგანმაც თავი ისახელა (ხაზგასმა ჩვენია, გ.ყ.). ამბობდნენ, რომ ეს ვითამც ჩვეულებრივი კამპანიის დასაწყისია და ყურადღება არ უნდა მიაქციოთო, მაგრამ მე გადავწყვიტე, რომ ამის შემდეგ უ-ტში დარჩენა აღარ შეიძლებოდა, რათგან ეს ჩემი თავმოყვარეობის სრულ შელახვას უდრიდა და ამიტომ განათლების კომისარს განცხადება გადავეცი, რომ ტ.ს. უ-ს თავს ვანებებ, შევწყვიტე ჩემი ნაშრომების გამოქვეყნებაც და სულ სხვა სპეციალობის საკითხებზე უნდა დავინყო მუშაობა. უნდა უ-ს ყველა წიგნებიც დავუბრუნო. ამით არის გამონვეული ჩემი დუმილი...“

თუ ვინ, რომელი პიროვნებები მოიხზრებინ ამ შემთხვევაში სიტყვებში: „ზოგმა ჩემ ყოფილ მონაფეთაგანმაც თავი ისახელა“, არავისათვის საიდუმლოება არ უნდა იყოს. საინტერესოა თუ რა კომენტარს გაუკეთებდნენ კრებულის შემდგენელნი მოტანილ სიტყვებს? იქნებ მავანთა მსგავსად ისინიც დაგვიწყებდნენ მტკიცებას, რომ დიდი მეცნიერი და მამულიშვილი სათანადოდ ვერ გაერკვა სიტუაციაში და ჭორებს, ცილისწამებებს აჰყვება?!

მეორე წერილი ივანე ჯავახიშვილმა დაწერა იმ ფაქტთან დაკავშირებით, რომ კარლო ორაგველიძემ ამჯერად შთამომავლობის ხსოვნაში „სახელი უკვდავყო“ თავისი ოპუსის (მოხსენების სახით რომ წაიკითხა) დაბეჭდვით.

დაე, ვახტანგ გურულმა და მერაბ ვაჩნაძემ ბარემ ისიც აგვიხსნან, რომ 1931 წლის 12 აპრილიდან ივანე ჯავახიშვილმა მიმოწერა შესწავლითა სიმონ ჯანაშიასთან და ამ დღეს დაწერილ ბარათში პირველი აღარ მიმართავს გულითადობის გრძობის გამომსახველ სიტყვებს და მიმოწერა განახლა მხოლოდ 1937 წლის 19 ივნისიდან.

კრებულის მიმართ სხვა მრავალი შენიშვნაც გვაქვს. ასე მაგალითად, წინასიტყვაში დასახელებულ ნიშან-თვისებებში, საბჭოთა სისტემას რომ წარმოაჩენენ, ვკითხულობთ: „1. კოსმოპოლიტიზმი, რაც პრაქტიკულად ნიშნავდა ეროვნული ფენო-

მენის უარყოფას და „მსოფლიო სოციალისტური სახელმწიფოსა“ და „მსოფლიო მოქალაქის“ ჩამოყალიბების აუცილებლობის აღიარებას“ (გვ. 4). მაგრამ აქვე მეხუთე და მეექვსე ნიშან-თვისებად აღნიშნულია: „ველიკოდერჟავული პოლიტიკის ფორმალური უარყოფის ფონზე ახალი საბჭოთა იმპერიის შექმნის მისწრაფება“, „არარუსი ერების ასიმილაცია“. აქედან გამომდინარე, კარგად ჩანს, რომ რუსეთის ბოლშევიკურ-კომუნისტური იმპერია ძველი იმპერიის აღდგენა იყო და მიზნად ისახავდა უპირველესად რუსეთისათვის ტრადიციული იმპერიალიზმისა და ექსპანსიონიზმის, რუსული „ეროვნული ფენომენის“ გაძლიერება-განმტკიცებას (ვითომ!).

მეექვსე გვერდზე მოტანილია „ГРУ“-ს მაშინდელი (1928 წლის) უფროსის ლავრენტი ბერიას მოხსენებითი ბარათი ვიღაც ინკოგნიტო პირისადმი. მაგრამ კრებულის შემდგენელთ ხომ კარგად მოეხსენებათ, რომ ამ შემთხვევაში იგულისხმებოდა ლევან ლოლობერიძე — საქართველოს კომპარტიის პირველი მდივანი.

ვერ დავეთანხმებით მოსაზრებას, რომ 1930-იან წლებში „სინამდვილეში ეს არ იყო იდეური ბრძოლა. იდეურ ბრძოლას სჭირდება ორი დაპირისპირებული მხარე. საზოგადოებაში კი ასეთი დაპირისპირების მიზეზი არ არსებობდა. დაპირისპირება არსებობდა საბჭოთა კავშირის უმაღლეს პოლიტიკურ ხელმძღვანელობაში“ (გვ. 11). საბედნიეროდ, კერძოდ საქართველოში ასეთი დაპირისპირება საზოგადოებაში უცილობლად იყო და მას განსახიერებდა ბოლშევიკურ-კომუნისტური რეჟიმი და ეროვნული ძალები, უპირველესად ძველი ინტელიგენცია, რაკი კრებულის შემდგენელნი 1936 წლის მიმართ აღნიშნავენ: „მიუხედავად ამისა, ხელისუფლებას დამკვიდრების საფუძველი არ ჰქონდა. ძველი პროფესურა თავის პოზიციას არ თმობდა“ (გვ. 18).

ჩანს, კრებულის შემდგენლებს ამ ინტელიგენციაზე არასწორი წარმოდგენა ჰქონიათ რაკი წერენ: „მეცნიერთა ეს თაობა რუსეთის იმპერიაში სოციალურად პრივილეგირებულ ფენას მიეკუთვნებოდა — პოლიტიკური რეჟიმი მათ მეცნიერულ მოღვაწეობას არ ზღუდავდა, პირიქით, ყოველგვარ პირობას უქმნიდა შემოქმედებითი შრომისთვის. ამასთან ერთად, უნივერსიტეტის პროფესურა მატერიალურადაც კარგად იყო უზრუნველყოფილი. ამიტომ ცხადი უნდა იყოს, რომ რუნველყოფილია და სხვათა მიმართ მკრებელობად მიგვაჩნია — ისინი ოპოზიციაში (ლიბერალურ) ედგნენ მეფის ხელისუფლებას და თებერვლის რევოლუციასაც მხურვალედ მიესალმნენ, რისი დამადასტურებელი ფაქტებიც ბევრია.

პარადოქსია, მაგრამ ფაქტია, რომ ამ გარემოებას, კრებულის შემდგენელთაგან განსხვავებით, ნათლად აცნობიერებდა ნახევრადნივთიერი ვანო ალიხანაშვილი, რომელიც წერდა: „ჩვენი ქართველი პროფესორები ცარიზმის დროს, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ფრიად პროგრესიულ ძალას წარმოადგენდნენ, მათ უფლებას არ აძლევდნენ თავისუფალ მოქმედებისას და ამიტომ იგი (პროფესურა, გ.ყ.) ყოველთვის იყო და არის უაღრესად დემოკრატიული პრინციპებით აღჭურვილი! ამ ნიდაგზე ხშირად ატარებდნენ ისინი რევოლუციონურ სახელს“ (იხ. სარეცენზიო კრებული, გვ. 321).

კრებულის შემდგენელი ვალდებულნი იყვნენ განემარტათ მოტანილი ტექსტების რიგი ადგილებისა. მაგალითად, მე-19 გვერდზე მოხსენიებული ჩ. შარაშიძე უფრო ცნობილია ქრისტიანე შარაშიძის სახელით (ჩიტო მისი მეორე სახელი გახლდათ). 59-ე — მე-60-ე გვერდებზე მოთავსებული ტექსტის ავტორი „ამხ. მეგრელიძე“ არის ცნობილი ფილოსოფოსი კიტა მეგრელიძე. 81-ე გვერდზე როცა თითქოსდა ორბელზეა ლაპარაკი, სინამდვილეში იგულისხმება გრიგოლ ორბელიანი. ასპირანტი ს. ყალიჩავა პროფ. მიხეილ პოლიევქტოვის საწინააღმდეგოდ აცხადებდა: „25 წელში (ე.ი. 1925 წელს, გ.ყ.), როდესაც მე ჯერ ვიყავი(!) პირველი კურსის სტუდენტი, მან შემდეგი დებულება წამოაყენა — დღევანდელი ლენინგრადი ეს არის ბოროტება ისტორიის წინაშე. ლენინგრადი ლენინმა კი არ შექმნა, არამედ პეტრემო და ამისთვის კამათობდა“ (გვ. 92). მკითხველი ალბათ უთუოდ დაიბნევა თუ რაზე მიდის აქ საუბარი — უბრალოდ იმაზე, რომ პროფ. მიხეილ პოლიევქტოვი პროტესტს გამოსთქვამდა პეტროგრადის ლენინგრადად გადარქმევის გამო. 97-ე და 98-ე გვერდებზე მოთავსებული ტექსტის ავტორი თოიძე ცნობილი მხატვარი მოსე თოიძე გახლდათ და კრებულის შემდგენელთ ეს უნდა დაეზუსტებინათ.

თვით ტექსტები თავის დროზე უფიცი სტენოგრაფისტების მიერ იქნა ჩანერილი. მაგრამ რიგი გაუგებარი სიტყვების გაშიფვრა ვახტანგ გურულსა და მერაბ ვაჩნაძეს არ გაუჭირდებოდათ თუკი ისინი, რასაკვირველია, სათანადოდ გაირჯებოდნენ. მაგალითად, 44-ე გვერდზე აღნიშნულია ფრ. ენგელსის „ლიფერბახი“, ცხადია, „ლუდვიგ

ფოიერბახის“ ნაცვლად. 74-ე გვერდზე აღნიშნულია „მარშვალი პარტია“, ხოლო ცნობილი ისტორიკოსი ალექსანდრე წერეთელი „მაშველთა პარტიის“ წევრად არის გამოცხადებული (გვ. 54). მაგრამ აქ ხომ მაშველთა პარტიაზე არის საუბარი. სიტყვა „დინევიროვიზმი“ (გვ. 87), ცხადია, უაზრობაა, უნდა იყოს — „ბიპევიროვიზმი“. 112-ე გვერდზე მითითებული მომხსენებელი „პროფ. ჩუბინიშვილი“, რა თქმა უნდა, იყო გიორგი ჩუბინაშვილი.

ივანე ჯავახიშვილის დასაფლავებაზე ორი გამომსვლელი ასეთი რიგითობითაა წარმოდგენილი — ჯერ გიორგი სტურუა (იმდროინდელი სასკომსაბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე) (გვ. 463-64) და შემდეგ — აკაკი შანიძე (გვ. 465-67). თუ კომუნისტების მმართველობის უამს ამგვარი რამ მიღებული იყო, ახლა, ცხადია, მიტოვებული უნდა იქნას.

კრებულის დასასრულს (გვ. 468) მოტანილია მეცნიერის ისტორიკოს პროფ. ვახტანგ პარკაძის მოგონება ივანე ჯავახიშვილზე. მოგონების ავტორი მომხდარ ფაქტს უკავშირებს 1935 წელს, ბოლოს კი ისე ჩანს, რომ ხულიგანთა მიერ ივანე ჯავახიშვილის ლექციის ჩაშლის ფაქტი თითქოს მოხდა უკანასკნელის სახელმწიფო მუზეუმში გადასვლის წინა ხანს, ე.ი. 1931 წელს. ამკარაა, რომ ავტორი გულისხმობდა 1936 წელს, როცა ადგილი ჰქონდა დიდი მეცნიერის უკანასკნელ მასირებულ იდეურ-პოლიტიკურ ჩაქოლვას.

ავტორებს გამორჩენიათ კოტე გორდელაძის სიტყვა „კონდრატიევშიჩინა საქართველოში“, წარმოთქმული საქართველოს საფინანსო-კოოპერატიულ ინსტიტუტში (დაიბეჭდა ცალკე ბროშურის სახით „ზაკკნიგას“ მიერ 1931 წელს).

დასასრულს კიდევ ერთხელ დავძენთ, რომ მოსაწონია კრებულის ავტორთა ჩანაფიქრი მკითხველთა ფართო წრისათვის ბეჭდურის სახით მიწოდებინათ ივანე ჯავახიშვილის ცხოვრების უმძიმესი პერიპეტეიები საბჭოური ტოტალიტარიზმის პირობებში (1930-1937 წლების მანძილზე). მაგრამ კრებულში ზედმეტი მასალაცაა უხვად წარმოდგენილი. აქ გამოთქმულ შენიშვნათა დიდი ნაწილის თავიდან აცილება ადვილად შეიძლებოდა, თუკი კრებულის შემდგენლები და რეცენზენტები საქმეს უფრო სერიოზულად მოეკიდებოდნენ.